

2023-05-15

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.L2@regeringskansliet.se

Remiss: Tryggare hem för barn, SOU 2022:71 (Ju2023/00125)

Sveriges Psykologförbund har beretts möjlighet att lämna synpunkter på rubricerat betänkande av Utredningen om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer.

Generella kommentarer och synpunkter

Psykologförbundet anser att utredningen gjort ett förtjänstfullt arbete med att inhämta kunskap och erfarenheter från olika källor och ställer sig i huvudsak bakom betänkandet. Utredningens uppdrag att skapa bättre trygghet för familjehemsplacerade barn och barn som har upplevt våld av närstående är utomordentligt angeläget.

I frågan om vårdnadsöverflyttning tar utredningen i betänkandet frekvent upp betydelsen av familjehemmets förmåga att tillgodose barnets behov på alla relevanta sätt. Förbundet delar helt uppfattningen att det utifrån samhällets ansvar är viktigt att inte aktivt hänvisa ett barn till potentiellt skadlig miljö. Däremot är vi kritiska till att inget nämns om bedömning av föräldrarnas/vårdnadshavarnas förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt. Skälet är antagligen att utredningen tagit för givet att sådan bedömning genomförs i tidigare skede innan dessa ärenden kommer till domstol. Betänkandet skriver bland annat att *“Vad som bör framgå av en sådan utredning anges närmare i Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds (MFoF) allmänna råd om socialnämndens ansvar vid behov av ny vårdnadshavare och den handbok som kompletterar de allmänna råden”* (sid 138). I denna skrift är det emellertid inte heller tydligt att även föräldrarnas förmåga att se och möta barnets behov bör bedömas.

Socialtjänsten är den verksamhet som normalt utreder barnets situation liksom barnets utvecklingsmässiga, emotionella och praktiska behov. Förbundet skulle önska en tydligare skrivning om att föräldraförmåga i betydelsen att se och möta barnets behov behöver bedömas hos alla inblandade parter – och att barnets biträde bör få rätt att vid behov begära en sådan utredning av föräldrarna/vårdnadshavarna. Barnets bästa kan aldrig bli perfekt men bör innebära den största chansen till en så god utveckling och hälsa som möjligt utifrån barnets egna förutsättningar.

I resonemangen kring vårdnadsförflyttning och adoption i betänkandet anges vidare att missbruk kan vara skäl till utredning. Förbundet menar att det bör tydliggöras att det är konsekvenserna av det problematiska bruket som kan utgöra skäl – exempelvis användning

av substanser i barnets närvaro, mental frånvaro på grund av omfattande berusning, bristande tillsyn av barnet till följd av substansbruk, omsorgssvikt då bruket av substanser prioriteras framför barnets behov eller liknande. Riskbruk och skadligt bruk av alkohol eller andra substanser är mycket vanligt i befolkningen och många är tillräckligt bra föräldrar trots detta. Förbundet anser att motsvarande förtydligande om eventuella negativa konsekvenser för föräldraskapet bör göras när psykisk sjukdom (se till exempel s.178) anges som skäl till vårdnadsförflyttning.

På flera sidor (bland annat s.117, 336 och 411) används formuleringen att en förälder gör sig skyldig till missbruk. Denna formulering uppfattar vi som olycklig då det avser ett beteende som dels är del i en sjukdom, dels är lagligt om bruket omfattar alkohol. Förbundet föreslår i stället att det tydliggörs att det som avses är att göra sig skyldig till åsidosättande av vårdnadshavarens ansvar, på grund av omfattande bruk av substanser eller liknande.

Psykologförbundet har även synpunkter på tre begrepp som återkommer i betänkandet:

Våld i nära relation. Förbundet efterfrågar en mer utförlig definition för att tydliggöra att en eventuell lagtext kring begreppet inte enbart berör fysiskt våld. Det är välkänt att exempelvis psykiskt våld i form av frekvent hot och skrämmande beteende mot barn eller för barnet viktiga personer, i sig är skadligt för i synnerhet de yngsta barnens neurologiska utveckling och framtida psykiska hälsa.

Anknytning. Enligt förbundet bör det bör klargöras om man avser det barnpsykologiska termen för en speciell känslomässig relation eller bara en känsla av tillhörighet. Det senare verkar vara fallet till exempel i texten om den danska lagstiftningen: *“...och förutsätter en helhetsbedömning av barnets anknytning till hemmet, dess omgivning, vårdnadshavare, förälder och syskon samt barnets inställning.”* (sid 85). På andra ställen talas även där om anknytning till miljöer, eller en ömsesidig anknytning mellan barn och förälder. I texten om umgänge talas däremot uttryckligen om “anknytningspersoner” och begreppet används där tydligt i den barnpsykologiska betydelsen (se s.315 ff).

Förbundet menar att den här otydligheten vad gäller begreppet anknytning är särskilt olycklig i en utredning som är förarbete till lagstiftning. Att bryta en anknytningsrelation i barnpsykologisk mening får i princip alltid negativa konsekvenser för barnet. Där vi talar om en annan typ av anknytning bör det antingen tydliggöras eller så bör begreppet bytas ut mot ett som täcker det utredningen ofta verkar avse, vilket verkar vara en känsla av tillit, förtroenhet och tillhörighet.

Missbruk. Användningen av begreppet i betänkandet gör det otydligt om det är riskbruk, skadligt bruk eller beroendetillstånd som avses. I sjukvården har termen uttrangerats och ersatts av Substansbrukssyndrom. Detta begrepp innebär tydligare kriterier och möjlighet till differentiering efter problemets svårighetsgrad. Genom användningen substansbrukssyndrom tydliggörs också att det är ett sjukdomstillstånd som avses, vilket minskar stigma och riktar fokus på vikten av behandling.

Synpunkter på förslagen

Nedan följer Psykologförbundets synpunkter på några av förslagen under respektive kapitel.

6.4.6 Stödet till barn, särskilt förordnade vårdnadshavare och föräldrar efter en vårdnadsöverflyttning ska stärkas

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att det ska finnas en möjlighet för den kommun som beslutat om en familjehemsplacering att fortsätta bevilja insatser till barnet även efter en vårdnadsöverflyttning. Enligt förbundet är förslaget både angeläget och helt nödvändigt för att öka antalet familjehemsföräldrar.

7.3 Utredningens överväganden och förslag

Som framgår nedan är förbundet positivt till de tre förslagen (7.3.3, 7.3.8 och 7.3.9) om barnets rätt till ett lämpligt och kunnigt biträde. Det är enligt förbundet olyckligt att barn inte kan vara part i mål som har så stor betydelse för deras framtida liv men ett eget biträde förbättrar situationen avsevärt. Vi vill dock poängtera att biträdet behöver vara lämpligt och kunnigt även utifrån det aktuella barnets ålder, då det är en faktor som spelar stor roll för vilka behov föräldrarna behöver möta. Enligt förbundet är det också utomordentligt viktigt att barnet får ett eget biträde och att det är möjligt att förordna ett biträde redan innan en talan om vårdnadsöverflyttning väckts i domstol. Det ger goda möjligheter att stärka det barnperspektiv betänkandet eftersträvar redan i utredningsfasen.

7.3.3 Barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att vid prövningen av vissa frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare och tillfällig vårdnadshavare ska barnet och barnets vårdnadshavare ha rätt till biträde.

7.3.8 Ett offentligt biträde för ett barn ska vara barnets språkrör och ge barnet stöd och hjälp i processen

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att ett offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning ska ha till uppgift att vara barnets språkrör och ge barnet stöd och hjälp. Likaså att ett offentligt biträde för ett barn ska få tillåtelse att samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

7.3.9 Särskilda lämplighetskrav ska ställas på ett offentligt biträde för ett barn

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att det ska ställas särskilda lämplighetskrav på den som förordnas som offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Enligt förbundet är det utomordentligt viktigt att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. Ett offentligt biträde för ett barn får inte sätta någon annan i sitt ställe.

9.4.4 Riskbedömningen – en del av helhetsbedömningen

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att risken för att barnet far illa ska vara en del av helhetsbedömningen av vad som är barnets bästa. Det är mycket välkommet att

utredningen så tydligt lyfter att det finns en skyldighet att göra en riskbedömning och påtalar att en riskbedömning aldrig kan underlåtas i situationer där det framkommit uppgifter om att ett barn riskerar att fara illa.

Utredningen konstaterar att förslaget om ny lydelse av paragrafen om barnets bästa kan innebära att domstolar i fler fall än i dag kommer till slutsatsen att det inte är förenligt med barnets bästa att barnet har umgänge med en förälder. Förbundet anser att perspektivet att föräldern har rätt till sitt barn vägt alltför tungt i domstolarnas bedömningar. Andra vuxna kan behöva bedöma om det främjar barnets hälsa och utveckling att utöva den rätten då i synnerhet yngre barn inte kan göra riskbedömningen själva.

9.4.5 Utbildningsinsatser

Psykologförbundet delar utredningens bedömning att Domstolsverket bör överväga behovet av att genomföra en utbildningsinsats när det gäller riskbedömningar i familjemål. En sådan utbildning skulle med fördel kunna fokusera just på den riskbedömning som ska göras när det framkommit uppgifter om våld eller andra omständigheter som kan innebära att ett barn far illa.

I utredningens kontakter med representanter för barn, socialtjänster och organisationer som på olika sätt arbetar med våld i nära relationer har framförts att det finns behov av kompetenshöjande insatser när det gäller kunskap om vad som kan innefattas i begreppen fara illa samt vilka lång- och kortsiktiga konsekvenser det kan innebära för ett barn att uppleva våld och fara illa på olika sätt. Förbundet delar till fullo dessa organisationers åsikt att det är helt nödvändigt med en påtaglig kompetenshöjning inom domstolsväsendet avseende konsekvenser för barn av att fara illa på olika sätt. Detta gäller inte bara våld i nära relation utan även omsorgssvikt i olika former. Utbildningen bör även förmedla att konsekvenserna för barn av att fara illa blir större ju yngre barnet är.

9.4.6 Ytterligare sätt att inhämta utredning om barnets situation

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att domstolen ska kunna inhämta ett sakkunnigutlåtande från en psykolog, om det behövs ytterligare utredning om barnets situation. Det är enligt förbundet självklart att relevant psykologisk kompetens alltid ska kunna tillföras i ärenden där det behövs som tillägg till den information som inhämtas via socialnämnden och eventuell vårdnadsutredning.

Förbundet ställer sig också bakom utredningens förslag att det ska ställas krav på att den som ger sakkunnigutlåtande ska vara legitimerad psykolog med specialistutbildning. Vi anser även att *klinisk barn- och ungdomspsykologi* är en helt relevant specialitet som skulle tillföra viktig fördjupad kompetens inom området. I vissa fall kan det emellertid krävas ett sakkunnigutlåtande om exempelvis föräldraförmågan utifrån en förälders egen problematik vad gäller kognitiva eller neuropsykiatriska funktionshinder eller allvarlig psykisk sjukdom. Detta talar för att även psykologer med specialistkompetens inom *klinisk vuxenpsykologi* respektive *neuropsykologi* bör kunna komma i fråga när det gäller ge sakkunnigutlåtanden om behov finns i det enskilda ärendet.

Psykologernas specialistutbildning bygger på förbundets specialistordning som reglerar specialistområden (i dag tio inriktningar) och kompetensnivåer inom professionen. Förbundet ansvarar för administration, reglering och ackreditering samt utfärdar specialistbevis. Vi arbetar dock sedan ett antal år för att specialistutbildningen ska bli offentligt erkänd, offentligt reglerad, och offentligt finansierad. Skälet är främst att psykologins verksamhetsfält de senaste åren fått en allt större roll i samhället – och att fördjupad psykologisk expertis i allt högre grad efterfrågas och på många håll blivit oundgänglig. Vi menar att när det som i dag finns stora behov i samhället av psykologer med fördjupad kompetens bör det också vara ett samhällsansvar att tillgodose försörjningen av specialistutbildade psykologer med hög och likvärdig kompetens över landet som matchar dessa behov.

9.4.7 Konsekvenser för mål om vårdnad och boende

Psykologförbundet tillstyrker förslaget om att det ska framgå av lagtexten att risken för att barnet far illa ska ingå som en del av helhetsbedömningen av vad som är barnets bästa – och att detta ska gälla i alla frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Vi ställer oss helt bakom syftet att göra det tydligare att ett barn kan fara illa på många olika sätt och att det alltid ska göras en riskbedömning, om det framkommit uppgifter som tyder på att barnet riskerar att fara illa. **Förbundet menar dessutom** att förslaget stärker vår argumentation för att fler specialister inom psykologi bör kunna användas i mål där det har betydelse för rättens bedömning av föräldraförmåga och risker för barnet.

Sveriges Psykologförbund

Ulrika Edwinson
Förbundsdirektör

Per Johansson
Utredare